

Irlanderaren paraderoa

Joxe Azurmendi

Nola hizkuntza bat hiltzera doan Estatuak asistiturik.
Euskara nola hil daitekeen euskal Estatu batekin ere.

«Estatuarekin ala gabe, euskarak ez du ezer egin. Galduz doa». *Gatuak daraman sardina.*

Hori uste duen askok, Irlanda aipatu ohi du.

Ingelesak irlandera zapaldu egin zuen. Irlandera galduz zihoan. Irlanda libre da orain. Irlanderak Estatuaren laguntasuna du. Eta irlandera galduz doa. Irlanderak ezin dio ingelesaren bultzadari buru egin.

1. Problema

Estatuak laguntzen ez diolako, ari da hiltzen euskara: esaten dute batzuk. Euskara hizkuntza ofizial deklaratu baliatuz, Estatuaren laguntzaz indarberrituko eta sasoiz biziko litzateke. Problema politikoa da dena.

Batek hori esaten du. Besteak Irlanda aipatzen dizu.

Hizkuntza eri bat salbatzeko ez da aski Estatu.

2. Historia apur bat

Irlandak mendez-mende iraun duen burruka abertzalea eraman du. Inongo dramatikoa eta zailena.

Mailaz-maila, ingelesen oinpean, irlandar nazioa deseginda gelditu zen. Lurralde pobre. Emigrazio-proletalgoaren barreia-tzaile munduan barrena. Bere kultura aberatsa arruinatuta. Hizkuntza zabartuta. VII. mendean literatur hizkuntza ederra zuena, batasuna galdu eta dialektotan apurtzen da. Klase nagusia desbankaturik, ingeles jauntxoak nagusiturik. Legeak ezabaturik. Nazio karaktere dena zarkinduta. Ingalaterrako probintzia baztertu erdeinagarri bat.

Mailaz-maila, Irlandak atzera lortu du bere gaintasun eta jabetasun politikoa:

- 1912: *Home Rule* (Estatuto berezia).
- 1919: Parlamentu irlandes autonomoa, Ingalaterrakotik bereizi eta beregain.
- 1921: Irlandako Estatu librea, Dominio britaniko jarraituaz.
- 1932: Irlandera hizkuntza ofizial (De Valera). Ekonomia autarkiko baten sorrera.
- 1935: Aduana edo errenteri gerra bukatzen da Ingalaterrarekin.
- 1936: Gobernari ingelesa etxera bidaltzen dute.
- 1937: EIRE Estatu soberano. (EIRE —edo *Erin*, *Eirin*— Irlandaren izen kelta da, *País Vasco*-ren izena Euskal Herria edo Euskadi den eran).
- 1949: Commonwealth-etik irteten da.

Gobernuak berebiziko problemak aurkitu ditu: Ingalaterrak zupaturiko probintzi-kolonia erdi usteldu bat.

Lehen epe batetan, Irlanda Ingalaterratik banatuz eta urrundu joan da. Bere oinen gainean finkatuz, Ingalaterrarekiko menpetasun politiko eta ekonomikoa gaintiatuz. Garai honetan, beste ezaugarri nazionalari bezala, irlandeari ere bizkor eragiten zaio.

Bigarren epea: larritasun ekonomiko eta finantzazkoek beharturik, atzera Ingalaterrari hurbiltzen hasten da, 1956az gero. Ingalaterraz batera Merkatu Komunean sartu da. Ingelesa zeharo nagusitzen da berriro.

Mogimendu nazionalaren gorabehera garbia daukagu.

Historian ez gara gehiago luzatuko. Berri zehatzagotarako, ik. PAULO IZTUETA, «Irlanda Kolonizatua», *Zabal*-en 13. zenbakian, 1975, or. 20-31. Oharrotan soil hizkuntzari eta hizkuntz politikari begiratzen diogu.

Irlandak bere bide politikoa egin du, Marxek esaten zuen koloniatatik Estatu soberanotara. *Nazioa* berbiztu eta indarberritu ote da? Ez. Lehen baino okerrago doa.

Horixe da egia. Euskaldunok ez dugu Irlanda gustora aipatzen. Gertatzen ari dena. Aipatzen badugu, burgesei edo kulturak botatzeko bakarrik da, beste zehaztasunik gabe. Euskararen kontrarioek, berriz, Irlanda aipatzen digute.

«Hain ahulduta dagoen hizkuntza salbatzerik ez dago», esaten dute itxaropen gabekoek. Guk Israel eta Txekoslovakia eta Finlandia-Suomi ateratzen dizkiegu. Baina ez da aski. Ikus dezagun Israelen eta beste leku batzutan posible izan dena, Irlandan zergatik ez den posible agertu.

3. Nazio kontzientzia bat: kristau herria/irlandar herria

Irlandarrek bazuten —eta badute, alajainetan— beren nazio kontzientzia.

Nazio kontzientziak ez dira beti gauza berdinak. Oso diferenteak daude, nazio kontzientziak.

Nik ezagutzen dudanagatik, eta ezagutu ditudan irlandarrenagatik eriztekotan, irlandarren nazio kontzientzia bera da irlandarren lehenengo berezitasuna. Irlandar asko aurkitzen da munduan barrena. Irlandarrok irlandar sentitzen dira ikaragarri. Baina haien irlandar sentitzeak berezko eta espontaneak, zaitan zati ezin litekeen gauza bakun dirudi. Dena bat eta oso da, ez zatirik. Beraz, ezin analiza. Irlandesak txino izan dezake bere ama hizkuntza, ingeles harmadan ofiziale izan daiteke edo USAn tren makinista: irlandes jatorrikoa baldin bada, jatorria nahikoa du irlandes izateko. Katoliko ez bada, orduantxe hasten da haren irlandartasuna koloka, akaso. Irlandarrak, irlandar sentitzeko, nahikoa du irlandar jatorria nonbait.

Begira dezagun, nazio irlandesa zertan gelditu den, askatasuna lortuz gero. Arazo sozialak bazterrerara uzten ditugu, nabarmenenak eta ezagunenak berak dira eta.

Irlandako sentimendu nazionala eta abertzalea katolizismoan oinarritu da, nik uste. Ingelesak zapaldu egin dituzte. Ingelesak anglikano dira. Irlandarrak, ia obligazio nazional bezala, katolikoak (izan) dira. *Euskaldun fededun* haren antzera. Erlijioak, haatik, bere signifikazio politikoa ia zeharo galtzen du, aurrez-aurre beste fedekorik ez dabilenean. Oraindik gelditzen

da «katolizismo irlandesaren» keru bat. Baina ez du zer eragin. Politika aldetik folklore hutsa. Katolizismo irlandesak beste balio ederrik asko baduenik, ez dugu ukatzen. Hemen politika aldetik begiesten dugu. Nazio politikaren aldetik hain zuzen.

Nagusiak ingeles eta anglikano, eta zapalduak irlandes eta katoliko zirenean, kontradizioa erlijioan espresa zitekeen. (Ulster-en oraindik halaxe dabil). Gero, irlandarrak beren artean gelditu dira etxean. Katolikoak beren artean. Problema sozial eta ekonomiko latzak sortuko dira, latzak hala ere. Baina kontradizio berriok ezin espresa litezke iadanik erlijioan. Erlijioak badu bere tankera nazionalik, balio nazionalik ez.

Hamaika bada, nazio kontzientzia erlijio kolektibitatearen kontzientzi gainean eraiki duenik. Espainolak berak, arabeen aurka; ungariarrak, turkoen aurka; kroatak, serbiarren buruz-buru; polakoak, batetik errusiarren eta bestetik prusiarren kontra, eta abar. Baina guztiok, erlijio kolektibitatearen kontzientziaren gainetik, nazio kontzientzia bat eraiki dute gero.

Irlandar eta ingelesaren arteko diferentzia eta kontrastea erlijioak egiten du. Katolizismoa separazio elementu zen.

Katolizismoak separazioari eragiten zion. Baina gero signifikazio politikorik ez du.

Horregatik, askatasunak erabateko etendura ideologikoa dakar. Situazio berrian erlijioak, ideologia nazionalak, ezer ez du laguntzen. Katolizismoa herritasun ideologiaren baten arras kontrarioa bait da. Irlandarren nazio kontzientzia, askatasuna lortu eta berehalaxe, separazioa egin zelarik, ia kontzientzia probintziano huts bilakatuz doala, ematen du. Higuin antibritanikoak bizirik segitzen du. Berehalaxe irakiten du. Baina kanpo aldera bakarrik erakusten du indarrak. Muga gisa. Ez barren aldera. Etxeko problemak burubidatzeko ez du balio.

Abertzaleen nazional ideologiak, Irlandan, separazioraino bakarrik balio zuen, antza. Askatasun orduak, hamabiak jo arte

ESKUINA ETA EZKERRA

«Gure herriak iholiz ere libratzen baditu lokarriak erdaldunen uztarririk, horrek ez du erran nehi «ipso facto» Euskara salbaturik datekeenik».

Jon Mirande, 1954

Euskadi askatu eta gero, euskara salbu izanen da, predikatzen dute batzuek. Iraultza sozialista egin eta gero, besteek.

puntu-puntuuan. Hamabiak eta laurdenetan porrot egin du. Separazio ideologia bait zen, herrigintzarena baino gehiago. Orain, kontzientzia nazionala espresatzen zuen ideologia abertzalea, itsasontzi bortitz bat lehorrean bezala gelditu da. Azpiko urak alde egin dio.

4. Ideologia bat eginkizunik gabe: zertarako askatasuna?

Ideologia abertzalearen jomuga, separazioa zen Irlandan. Baina separazioak apenas zuen bere kontenidurik. Separazioa lortu, eta zer egin separazioaz? *Irlanda ez da gertatu batua, ez gaelikoa, eta ez sozialista*, salatu du Txillardegik.

Gertaera honi gero eta gehiago begiratzen hasi gara zorionez. Paulo Iztuetak, Txillardegik, Hobeko Urgaindarrak (azkene-ko biok *Hitz-en*) ideologia abertzale kontserbakoia-aren arazoa, bata bestearen ondoren, denek aipatu dute.

Conolly-ren esaldia atera da: *gosez hiltzen ari den jendeari ezin dakioke gaelikoa irakas*. Esan nahi da, abertzale bakarrik izaterik ez dagoela, sozial izan gabe. Egia, noski.

Problema, ordea, ez da goseak hiltzen ari delako gaelikoa ikasi ezin duen jendea. Irlandan ere geroz gutiago hiltzen dira goseak. Baina geroz gehiago dira gaelikorik ez dakitenak.

Problema beste bat da. Planteamoldeak ere beste bat izan behar du.

Gaelikoa ikasteko —euskara ikasteko bezala— gogoia behar da. Motibazioak. Hcts, kontzientzia.

Irlandan kontzientziarik ez dago. Hau da, irlandarrak nazio sentitzen dira. Nazio dira eta nazio izan nahi dute. Indarrak eta bizkortasunik ezin ukatuko zaio irlandarren nazio kontzientziari. Hori ez. Baina kontzientzikera herstua iruditzen zaigu. Resistenziakoa. Separazioari begiratzen ziona soil. Gehiegi besteen —ingelesen— kontra; gutiegi beren buruen alde.

Kontzientzia negatiboa dela, esan genezake: inlandar izatea ingelesik ez izatea bihurtu duena.

Irlanda —*Eire*— izena soil aski da kontzientzia horretan. Uharte Berdeak betetzen du. Munduan parajerik ederrena...

Atzera begira dago, etorkizunera barik. Iraganalditik bizi da. Iraganaldia ari da edertzen eta apaintzen: Antzinate keltikoa; Mojeak (Iona edo Hy-ko Monastegia); Erregego «demo-

kratiko» (Ard Ri); herbestean gailendu diren emigrante ospetsuak...

Horra ideologia abertzalearen trazak Irlandan. Antz-antzeko ideologia abertzale bat badugu etxean eta, irakurleak erraz igarriko dio falta denari.

Alabaina: esan dugu, oraingo eginkizunetan katolizismoak ez duela balio, Ulster-en ezik, ia osorik katoliko den herrian.

Sentimendu antibritanikoa antzua da. Gero eta gazte gutiago konbentzitzen du. Herritasun deseginik berregiteko zerbait positiboago behar da.

Iraganaldia mireskizun huts bihurturik dago. Belauniko bakarrik barrura sar daitekeen tenplu sakratua, Irlanderan eta San Patrizioren kanpaia, nazio hizkuntza eta arte keltiko nazionala, ohoreak eta debozio objektuak dira horiek. Horien misterioa da horien balioa. Horien ukitu ezintasuna. Eta abia ezazu hortik ekintza radikalik, nazio desegina erreberritzeko. Askatasuna lortu eta gero eginkizunetan ideologia abertzaleak ez du balio. Beraz, beste ideologia bat sartuko da haren lekuan.

Bi aldetatik huts egin du ideologia abertzaleak: ez da gauza agertu bertako jendearen problema sozialei erantzuteko. Ez da ideologia sozialik. Eta horrek asko trabatzen du, geroz gehiago, haren eragipena. Eginkizun nazionalen eta sozialen etena bera ari da sortzen.

Hala ere, ideologia abertzale bat sozial ez izatea, gaitz erdi, berenez. Gaitz osoa eta okerren okerrena, ideologia abertzale bat abertzalerik ere ez izatea da. Dublinen hori gertatu da. Ideologia abertzaleak askatasuna lortzeko balio zuen; baina ez askatasunarekin zerbait positibo egiteko. Zerbait egiteko presuposituak ipini zituen, eta ez du ezer egin. Askatasuna lortu eta negozio pragmatismo merkantil merkeenaren bidetik sartu da Irlanda. Herri bat egin nahi zen eta Errepublika bat egin da.

5. Nazioa eta nazio hizkuntza

Askatasuna lortu eta gero, bere patuari abandonaturik utzi dute irlandar herria bai bere Alderdi gobernariak eta bai bere ideologia abertzaleak.

Ezin esan daiteke, irlandarrek nazio borondate sutsua ez dutenik. Ezin esan daiteke, irlandera biziki maite ez dutenik ere, maite. Hala ere, irlandarren nazio hizkuntza erremisiorik gabe

gainbehera doa. Eta Eirek bere burua Irlandaren menpetik laster askatzen ez bada, lehen Ingalaterraren menpetik bezala, nazio harenak egin du aurki.

Zergatik ez da indarberritu irlandera?

Irlandarrek beren gaelikoari esaten diote irlandera. Gaeliko irlandera (*Xuberoako euskara*, esango bagenu bezala da hori) keltaren adaska bat da, hots, gaeliko mota bat. Beste gaelikoak Manx eta gaeliko eskozesa dira.

Burruka abertzaleak zirauen bitartean, nazio berezitasunaren kontzientzia bizi-bizi zegoen. Hizkuntz berezitasuna ere sentitzen zen. Mugimendu bizkorra sortu zen gaeliko-irlanderaren alde: ia dena ingelesez! Ia dena eruditoen zaletasun antzera! *Irish National Theatre Society*, *Irish Academy of Letters*, etc. Azken finean, irlandarari buruzko mugimendua (ingeleza), irlandararen beraren mugimendurik baino gehiago. Zilegi bekigu salakuntza hori, Mac Piarais eta O'Siochfradha, O'Conaire, O'Criomhthain eta beste O'ean erespotez esanda.

Abertzaletasun irlandarrean hizkuntzak inoiz ez du gurean bezalako inportantziarik hartu. Katolizismoak piska bat errazegi bihurtu die irlandarrei abertzaletasuna. Eta gatza gezatu egin die. Abertzaletasunaren funtsa aberria bait da, ez katolizismoa, abertzale den-denak San Patrizio baino katolikoago badira ere. Irlandar nazio kontzientziari katizismoak eusten zion. Harek integratzen zituen beste nazio sentimenduak. Irlandar nazionalismoaren ardatza erlijiosoa zen.

Aberriak egon behar zuen lekuan, katolizismoa zegoen. Eta erlijioa ez da aberria: horra kontua.

Irlandera zergatik doa gainbehera? Galdera horren erantzuna beste galdera bat duzu: nola arraio biziberritu behar zuen, motibaziorik ez bazegoen? Eta zerk eman behar zuen motibaziorik?

Uharte Berdearen kuttuntasunak eta historia zaharraren miresmen mistikoak apenas bizitu lezakete motibaziorik, irlandera zabaltzeko. Galdutako lurra birkonkistatzeko.

Erljioak nimini-amini bat, ausaz, egin dezake hizkuntzaren alde. Baina oso guti: antzinako gauzekiko eta tradizio beneragarriarekiko atxekitasuna erne lezake; irlandera galtzen bada, erlijioa eta bertute garbiak arriskuan daudela predika lezake, eta abar. Baina hori dena axal-axal da. Motibazio eskasa. Sinesgarririk ozta-ozta. Beti ere defentsibo hutsa. Ez du lur galduak berri-rabazteko balio.

Honek ez du katolizismo irlandesaren kritikarik izan nahi. Bai, abertzaletasuna katolizismoari konfiatu zion ideologiaren kritika. Bete ezin duen betekizuna da erlijioarentzat, hizkuntzaren balioa erakutsi eta irlandera nagusiarazteko motibazioak berak eman behar baditu. Hizkuntzak balio duena bere balioa da; ez erlijioak eman liezaiokeen balioa. Aberriarentzat hizkuntzak balio duena, abertzaletasunak ez bestek aurki lezake. Abertzaletasunak nazio hizkuntzan bertan aurkitu behar du haren balio naziogilea; eta berdin alderantziz: hizkuntzaren balio naziogilea abertzaletasunak aurkitu eta argitu behar du. Hemen erlijioak ez du zer sartu eta ez zer irten.

Erakutsi duen agresibitate eta suhar guztiaren azpian, situazioko agresibitatea bait zen, ideologia abertzale irlandarra kontserbakoi, erromantikoa, motel, ahula zen bere xedeetan. Ideologia haren ezaugarri nagusiak historiaren miresmena, Uhartearen maitasuna, hondarzarharren mistika eta gorroto antibritaniakoa ziren. Ingelesak ubitarteaz bestaldera jaurtiz gero, horiekien ez dago nazio desegina berregiterik.

Hortik segitu da irlanderaren eskalabroa. Irlanda bere buruz erdi-jabetu zenerako. De Valerak hizkuntza ofizial deklaratu zuen irlandera. Eskoletan obligazio jarri zen irlandera ikastea. Buru goititzen hasi zen hizkuntza zaharra.

Udaberri labur bat. Jendeak interes guti erakusten zuen, gobernariengandik hasi eta azkeneko gobernatuaganaino. Eire Errepublikan errealtate zenean, nazio irlandarraren kezka berehala epeldu zen. Egunoroko buruhaustea nagusitu dira. Ingelesa da nagusi orobat. Irlandarak, ingelesaren menpealdian baino ere prestigio eta inportantzia gutiago du. Askatasunak ez dio irlanderari megoriarik ekarri. Estatuak ez du irlandera salbatu.

Bata besteagandik daude puntuok: kontzientzikera bakoitzak halakoxe jarrerak eta iharduerak bermatzen ditu. Irlandako herriak bereak eta bost eman ditu aberriaren alde. Edozein sakrifiziotarako prest egon da. Gogor jokatu du, gogortxo ere. Ez da izan lanak eta nekeak ikaratzen zutena.

Askatasuna berrirabazteko hain herri suhar hori berori, epel eta are hotz agertu da, galdutako hizkuntza berrirabazteko. Ez dago zergatik kaskartu bestelako problemak: ingelesari buruzburu, irlanderari nahi-ta-ez sortu behar zitzaizkionak. Irlandera ezin neur daiteke ingelesarekin. Ingelesak komunikabide asko eta bortitzak ditu. Oso desarroilatua da. Ingelesaren espansio garai batetan bizi gara.

Alabaina, zailenak egiten zekien jendeak, hizkuntza arazoan errazenera jo badu, arrazoin inportante bat mugimendu abertzalearen nazio kontzientzikeran dago.

Kontzientzikera horrek ez du jakin irlandar herria bere nazio hizkuntzaz benetan ardurarazten, grinatzen, antsiarazten. Hizkuntza zaharrari miresteak ez bait du eragimenik, jendeteria berotzeko, hizkuntza zail bat ikastera. Ezin itxaro liteke, herria jo-ta-ke abiatuko denik, hizkuntza bat jatorrizko berea duelako soil, hizkuntza hortaz jabetzera. Herria mugiarazteko, hizkuntzaren balioak etorkizunean egon behar du, eta argi eta garbi agertu behar du: naziogintzan. Herria mugiarazteko arrazoinak —herri abertzaleaz ari gara— ezin izan litezke hizkuntzaren zahartasuna edo edertasuna edo bitxitasuna. Jendeak ikusi egin behar du, irlandarrak zertarako duen irlandera. Politiko abertzaleen eginkizuna da hori.

Edozeinek ikusten du, honek denak nolako masa psikologiarren problemak sortzen dituen. Abantail handia da burruka zail batetan ideologia erraz bat. Hizkuntza arloa ez dago lau ideia sinpletan argitzerik. Zail eta arriskutsu ere gerta liteke, etsaia gonbatitzeko bere buruan sinestu behar duen herri zapalduari, zein deseginik dagoen esatea, uste ona eta konfiantza bere buruan lehertarazi gabe. Errazago da jendea burrukarako berotzea beste baten aurka, bere buruaren kontra lan egiteko baino. Eta abar.

Mekanismo psikologikoen aldetik oztopo asko du, jendeari hizkuntza zarpildu baten alde eragiteak. Abertzaletasunak baka-rik eragin dezake hori.

Zaila zail, hortik jo behar. Mugimendu abertzale guztiek abe-riaren glorifikaziora jo ohi dute. Bego. Baina horrekin eskuz

«Hori zioten bestalde Irlandar populuari aholkatzen orduko gidari abertzaleek berek, Daniel O'Connell handiak (1775-1847) batez ere, ezen ikusten zuten Engelera ez jakiteak zituela Irlandarrak jopu batzuen mailean atxikitzen atzerritarren eskupeko: atzerritar etsaia, beraren izkiluz garaitu beharra zen, hau da, beraren hizkeraren bidez. O'Connell eta haren jarraitzaileen guduketari

esker, Irlandarren bizi baldintzak geroago eta hobekitu ziren ondoko urteetan, eta, azkenekotz, Irlanda berriz bere gain jarri da, mendetako Engelandarren uztarrria egotzirik. Hargatik, hizkuntzak ez du orduan galdutako eremua atzera biltu ahal izan; aitzitik, orain duela ehun urte baino askoz ttiptago da egun Irlandardunen kopurua...»

Jon Mirande, 1954

esku, aberriaren gaitzen kontzientzia radikalak behar da. Gizarte arazoek kontzientzia batik-bat. Baina baita hizkuntza arrakalaturaren arazoarena ere. Askatasuna ez bait da loria batzurentzat behar, mixeria batzu erremediatzeko baizik.

Arrazoin hutsak ere ez dira aski. Alderdi zinez abertzaleek, hizkuntzak nazio gintzan duen inportantzia aspergabe gogoratu beharko dute. Argitu eta aldarrikatu. Kanpainak egin. Jendea animatu. Baina hori dena ez da ezer oraindik. Alderdi zinez abertzaleek egin behar dutena, batez ere, hitzak baino gehiago obrak erakustea da: hizkuntza ikasteko eta indartzeko bideak sortu. Posibilitateak ireki. Hizkuntzaren balio nazio gilea praxian erakutsi.

Beste dena mundua interpretatze hutsa da, ez aldaraztea. Mundua ez du interpretazio batek aldarazten. Eskubide deklarazioek. Ezer ez du aldarazten, euskararen edertasunak aipatzeak eta haren eskubideen errespetoa proklamatzeko, eskolak esijitzeak, etc. Interpretazio huts. Eskola jartzeak alderazi du mundua. Eta praxiak bere interpretazioa eman du.

Abertzaletasun irlandarrak alderdi bietatik huts egin du: ez hizkuntzaren inportantzian insistitu du, idelogi mailan; ez biderik sortu du behar bezala, irlandar nazio izan nahi zuen herria irlandaraz benetan jabe zedin.

6. Politikoek dilema

Politiko guztien arrisku handi bat, oportunistoa da. Oportunistoa, berehalako irabazi batzurengatik, helburuak saltzea da. Politiko abertzaleentzat, adibidez, hizkuntz politikako oportunistoa: resistentzian, zapalketa garaian, ez da gehiegi insistitu nahi izaten hizkuntzaren arloan, galdua dutenak ez ikartzeko. Ahalik eta jende gehienak inguratzearen, kontzesioak egiten dira.

«Jende asko eta asko da gaelikorik ez dakiena, hirietan be-reberki, baina horik ere abertzale behar ditugu; eta nola oso zail den orain gaelikoaz jabetzea, tolerante izan behar da orain-goz», pentsatzen dute. «Askatasuna lortutakoan aisa konponduko dugu hori». Eta hizkuntzaren arloa, askatu eta gerorako uzten da. «Errealista izan behar da», esango dizute.

Bitartean, nazio hizkuntzaren ederraz eta zorigaitzaz etengabe mintzatuko zaizkizu. Oker guztien errua norena den salatuko dizute. Zapaltzaileengandik beti esijitzen arituko dira. Nazio hiz-

kuntzaren defendatzaile biziak dirudite... Hori dena bai. Baina «errealista izan behar da».

Hala sortzen den abertzaletasunean, hizkuntza zapaltzaileak salatzen arrazoina da batez ere. Eta abertzaleentzat berentzat, debozio objektua. Beneratzeko erlekia. Ez, ahalegin guztiakin ikasteko eta lantzeko eta zabaltzekoa. Hori oso zaila da zapalketa giroan. Askatasuna lortu eta gero aisa egingo da.

Inkestarik egiten bada, herri abertzale guztiak nazio hizkuntza jakin nahi *lukete*, agertzen da. Gehien-gehiengoak behintzat. Ez badakite, ba, bistan da zapaltzaileen kulpak dela. Denek jakin nahi lukete, baina ezin dute, aukerarik ez dute eta: segitzen dute handik politiko abertzaleek. Jakin nahi *lukete* horrek zenbat balio duen kondizio horietan, ez dira hasten aztertzen baezpadare.

Askatasuna lortutakoan gertatzen da, jendeak ez duela hainbeste gogorik, hizkuntza ikasten hasteko... Eta politikoez ez daukate inpopulazterik...

Burrutara luze eta gogorrez bakarrik lortzen denez, askatasuna iraultza bat eta iraultza-festa izan ohi da. Gero, etsaia ezkutatu denean eta festa egunak pasa direnean, nazio sentimenduak epeltzen hasten dira. Arras bidezko eta normal. Problema berriak ere laster agertzen dira. Eta lehen hain inportante ziruditen gauzak —nazio hizkuntzak, adibidez— askoz inportantzia gutiago dute.

Prozesu normala da hori. Eta ez dago munduan, problema horri argi eta garbi oharu ez zaion politiko abertzalerik. Hala ere, ordea, lehenengoa askatasuna lortzea dela eta, askatasuna lortu eta gerorako uzten da hizkuntzaren arloa, oraintxe bertan hizkuntzaren alde ekintza radikal bat abiatu gabe.

Dilema hori ez da politikoen atxakia hutsa. Egiazkoa da. Eta egiazkoa delakoxe, kontuak garaiz atera behar dira. Egia da, herri zapalduan posibilitate gehiegirik ez dela izaten, nazio hizkuntza galduta berrirabazteko. Tolerante izan behar dela, zapaltzailearen hizkuntza besterik ez dakitenekin. Ez dela gehiegi esijitu behar. Baina egia da, baita, askatasuna lortu eta gero nazio kontzientzia ez dela jeneralean aurretik baino sutuago izango. Beraz, egia da, askatasuna lortu eta gero, nazio hizkuntza berrirabazteko posibilitate gehiago izanen dela, baina gogo gutiago. Eta nahi omen *luketelako* hartatik, ezin dutela, zaila dela, mila eragozpen dagoela, ez dela hain inportantea, eta abar, galdutuko da.

7. Abertzaleak Gobernuan: indio reserbatuak irlandararentzat

De Valerak eta beste «abertzale zaharrek» Irlanda gaelikoa nahi zuten. Conollyk eta beste «sozialista zaharrek», orobat, Irlanda gaeliko eta sozialista nahi zuten.

Politiko denek Irlanda gaelikoa nahi zuten, beraz. Behar ziren neurriak hartu ziren. Herriak huts egin du... Herriak? Bai, herriak nolabait ere: herria ez bait zegoen, hartarako behar zen kontzientzi mailan. Hala esaten da. Esaten ez dena da, herriaren kontzientzi mailak zerbait ikusi behar izaten duela politikoeekin. Herria zeri esaten zaion ere, argitu beharko litzateke.

Gaelikoa hizkuntza ofizial deklaratu zen. Obligaziozkoa zen eskoletan gaelikoa ikastea, etc. Baina herriak ingelesari atxekirik segitu zuen.

Orain ez digu inporta, gaelikoa berbizteko hartu ziren neurriak egokienak ote ziren ala ez. Problema teknikoa inportantea da, nola jokatu. Eta horretarako orduan, poliki-poliki ikusi beharko dugu, besteak nola ibili diren. Nire ustez, hala ere, problema ez da egon neurrien eta medio teknikoan zuzentasunean, problema hori problema tekniko zela uste izatean baizik.

Teknikarik hoberenak aplikatuz ere, aukera eta maukera guztiak emanaz eta bizkorgarri eta gusto guztiak eskainiz ere, go-goan hartu behar da beti, kolektibitate batek hizkuntza aldatzea, nolako bihurriketa psikologikoa den. Bihurriketa horretarako, ikaragarriko tirania erabili nahi ez bada, ikaragarriko borondatea behar da. Eta gero dator borondateari laguntza eta erraztasun tekniko guztiak ematea. Borondate horrekin politikoei badute zerikusirik.

Herriaren zinezko borondatea eta enpeinua aseguratzea da lehen-lehenengoa, hortakoz. Hori da Irlandan iritsi ez dena.

Lehenengo ofentsiba laburraren ondoren, Dublingo Gobernuaren hizkuntz politika, aspaldion, erretirada isil eta jarraitu nabarmena da. Beti ere irlandera obligaziozko hizkuntza rituala da, agur-magurrak egiteko eta noizean behin beren *Gora Euskadi* hotsegiteko. Beti ere irlanderaren kultura erlijiosoki ospatzen da, salmuz eta alabantzaz. Baina irlandera, nazio hizkuntza, liturgia politikoetako *Kyrie eleison*-a da soil.

Egungo plan berriek ezin disimula dezakete Gobernuaren hizkuntz politikaren zeharoko frakasoa. Gobernuak berriz ere gaelikoa salbatu egin behar dela eta zaindu egin behar dela eta segitzen du. Ia ez du esaten, Irlanda guztia gaelizatu behar de-

nik. Plan berriak prestaerazi ere egin du gaelikoa salbatzeko: irlandararentzat, USAn indioentzat bezalako reserbatu batzu asmatu nahi dira orain. Nola heldu gara, askatasuna lortu eta berrogei urte eskasetara, etsitzera?

Irlandera, sartaldeko eskualde baztertuetan hitzegiten da oraindik — Donegal, Mayo, Galway, Kerry eta Cork. Sortaldean (Meath) eta hegoaldean (Waterford) ere minoria batzuk egiten dute: funtsean, sartaldetik lanera etorritako familiak dira. Sartalde gaeliko hura da Irlandan bazter pobreena. Beste guztian ingelesa egiten da.

XVI. mendera arte gaeliko irlandera zen Eireko hizkuntza bakarra. Problema lehenago ere izan dira, noski. Dublin, Limerick eta Waterford, batik-bat, lehenengo wikingoen eta gero itsas-turu eta pirata anglo-normanoen habiak izan dira aspaldidanik. Balmaseda eta Tutera, Bizkaia eta Nafarroarik ote diren zalantzak dituztenek, beren zalantzak izan ditzakete, batez ere Dublin eta *Pale* guztia (hiriburuaren inguruak) irlandar ote diren. Irlandan, behinik-behin, baietz pentsatzen da eta ez ditu inork erraklamatu orain arte.

Ingelesak menperaturik, hizkuntzaren galbidea berehalaxe hasten da: *Gaelic kultura, aristokraziarik gabe, bizitzeko gizarte-girorik eta egitura-sostengurik gabe, indar-galtzen hasten da, poeten artean bizirik jarraituko badu ere* (P. Iztueta).

Erdi Aroaz gero, Ingalaterrak politika normaniko ezagun hura segitu du Irlandan: bi-herri-gizarte bat sortu du, herri bat gainean eta azpian bestea, nagusi herria bat (anglo-normanoa) eta morroin herri bestea (irlandesa). Irlandar jauntxoek ondasunak konfiskatzen dira lehenengo, ondasunok zaldun anglo-normanoei emanaz. Irlandako jauntxoeria feudala erabat anglo-normanoa izanen da. Baina lehen uhin anglo-normano hau irlandarrekin nahastuko da eta irlandar sentituko. Beraz, XVI. mendean laborari aberatsen konfiskazio sistematikoa hasten da, Elisabeth Erreginaren urteetan. Lurrak *Landlord* edo jauntxo ingelesei banatzen zaizkie. XVII. mendean, Oliver Cromwellek laborari lurretako 2/3 osorik konfiskatzen du, Ingalaterratik etorri arazitako kolonoei partituz. Kolonorik aski ez bait du erakarri ahal izan, lurretan lanean irlandesak arituko dira, maizter eta morroin gisa, eta kolonoak jauntxo altxatuko dira. Cromwellek urteotan bazter guztiak erre eta kiskali eta Irlandako ia populazio erdia garbitu ere du, halaber, sekulako mendeku gerra batetan. Denboraldi batetan ez da jende gehiegiren problemarik izango. Gilen III.ak falta zen apurraren konfiskazio politika jarraituko du:

XVIII. mende haseran, Irlandako lurreen % 90 jabe ingelesan eskuetan dago.

la lur-jabe guzti-guztiak anglo-normanoak dira. Lanik izateko, merkatalgo eta industrian ez-ezik, laborantzan ere geroz behar-rago egiten da ingelesa.

1845-1846 gose urte beltza izan zen: bi milioi buru galdu bide zuen Irlandak aldi hartan. 800.000 goseak hilda (% 10). Besteek emigratu egin behar izan zuten. Dakigunez, orduan oraindik irlandes guztietatik gutienez laurden batek ez zekien gaeliko besterik, *Landlord* eta kolono ingelesak ugari izan arren. Hiriak aparte, jende xehea gaelikoz ari zen. Klase nagusiak, merkatariak, eta abar, instituzgoei lotuenak alegia, ingelestuak ziren iadanik. Urteotan Ingalaterrak bere politika kolonialista oso gogortzen du Irlandan. Marxek ikusi zuenez, hura baino makurrago tratatzen zen koloniarik ez dago. Politika asimilazionista radikal bat sistematikoki eramaten da aurrera kupida gabe. Berrogeitar urte geroago, gure mende haseran, zortzitan batek bakarrik daki gaeliko Irlandan.

Egoera politiko eta sozial honi, emigrazioa gainera behar zaio. Emigrazioak odolustu du Irlanda. 1841ean 8 milioi arima zuen Uharteak: 1840-1900 bitartean 3,5 milioi emigrante inguru kontatzen da (Irlandak orain duen baino jende gehiago). USAn bakarrik 22 milioitan karkulatzen dira bertako irlandesak. Zer esanik ez, laborari txiroenak zirela emigrazioa behartuak, hots, gaelikoak.

Politika horrek hondatu zuen —zapalketa, asimilazio eta emigrazio artean— irlandar nazio gaelikoa.

Irlandak apenas du industriadik, Dublinen eta inguruan ezik. Aberastasun handiena ganaderia da tradizionalki; haragi espor-

«Aitzitik beste batzuk gu bezala folklore erdi-hil bat begiratzan alperretan nekatzen dira, artean beren herri nortasuna egiten dutenak galtzen direla: hizkuntza, lege ohitura eta gizarte ohitura, arraza batasuna, etabar. Hala IRLANDAN, non eta abertzale kar batekin hasi baitziren joan den mendean, gaeliko atleta-kirol, gaeliko dantza, gaeliko «hurlin», gaelikoa (hizkuntza)

hiltzen ari zen bitartean; ondorio bezala, gaur, herri aske den batean HERRI KONTZIENTZIA EGIAZKO BATEN HUTSUNEA ETA BERE ONDORRENGO EKIN; kanpotar zapalketaren denboran baino ingeleste sakonago, ekonomiaren gelditze, erbesteratze, herria jendez hustutze, etabar...

HALA IZANEN OTE DA EUSKAL HERRIAN?»

Jon Mirande, 1961

tazio gehiena, ordea, Ingalaterrak erosten du. Arras Ingalaterraren menpetasun ekonomikoan loturik dago behinolako kolonia.

Historia horrek eta horrek utzi duen egoerak esplikatzen dituzte *De Valera-ren dilemak*.

1932ko bozemanaldietan, De Valeraren *Fianna Fail* Alderdia zeharoko maioriaz nagusitu zen. *Fianna Fail*-en programak puntuok zituen: 1. independentzia, 2. Ulster Irlanda baitara ekarri, 3. eskola, administrazgoa eta prentsa gaelizatu, 4. lur-jabetzaren berreraikuntza, 5. industria autarkikoa sortu, 6. emigrazioa geldiarazi.

Ingalaterrarekin menpetasuna hausteko, De Valerak bide autarkiko bat eman nahi izan zion ekonomiari (5. puntua). Isolatuturik eta hertsirik, irtenbiderik gabe kausituko da industria. Ondorioz, geldiarazi nahi zen emigrazioa, xit ugaldu zuen politika honek (60 mila urteko). Emigrazioaz, beste kolpe bat eman zitzaion irlandearari: De Valeraren gobernaldian irlandera zekiten kopurua goitik behera jaitsi zen. Egun, 70 milak baizik ez daki etxetik irlandera. Eta irlandera egiten deneko lurraldeak, emigrazio lurrak dira oraindik ere. Irlandak 3 milioi buru kontatzen du.

Esan dugunez, jabeak eta eukitsuak ingeles jatorrikoak ziren. Horiek erabakitzen zuten kultur bizitza. De Valerak eskola, administrazgoa eta pentsa gaelizatzeko asmoa zuen. Baina guztioan posizio hoberenak anglo-irlandesak zituzten hatzamarretan, kargu inportanteenak nahiz ikastetxe ohoratuenak (Elizaren kolegio prestijiotsu batzu salbu). Horien kolaborazio entusiastikoaz bederen ezin konta zezakeen De Valerak. Zer egin: klase hori lurrerarazi? Baina De Valerak erregela demokratiko guztien araberak jokatu nahi zuen. Lur-jabeen poderioa hausteko, lurrak birbanatzea pentsatzen zuen. Hortik ezer lortu bada, anglo-irlandesak hirietako lanbide eta karguetan gogorkiango atxekitzea izan da. Hirietako anglo-irlandesen poderioa ez bait da ukitu. Hemen ere, suaren eta uraren artean hautatu behar izan du De Valerak. Irlandako populazioa, kolono anglo-normanoak etorri zirenez gero, bi sailetan banatzen da: irlandesak eta anglo-irlandesak; lehenengoak, mendez-mende morroin eta maizter izandakoen semeak; bigarrenak, konkistari eta kolonoen etorkiakoak (Joyce katolikoa da, Beckett protestante). Kargu nagusietan, anglo-irlandesak esertzen ziren. Autonomista ziren, nolabait, Ulsterko protestanteak egun bezalaxe, baina ez independentzi zale eta gutiango Irlanda gaelizatu zale. Aginpide politikorekin monopolioa galdurik, lur-jabegoan mehatxaturik, beren posizioa hirietan hobeki

aseguratzen enplegatuko dira anglo-irlandesok. Estilo anglo-amerikanoko demokrazia, ekonomia, gizarte antolaera, jasotzekotan, anglo-irlandesok behar-beharrezko jendea ziren administrazioan nahiz irakaskintzan nahiz komunikabideetan eta nonahi. Ez da batere harritzekoa, «herriak» entusiasmorik erakutsi ez bazuen Irlanda osoa gaelizatzeko... Zail ez-ezik, imposible gertatu behar, derrigor, klase minoritario baina bortitz eta nagusi anglofilo baten bidez Irlanda gaelizatzea, demokratikoki eta liberal jokatu.

Azkenean, Gobernuak amore eman behar izan du.

Kolonialismo garaitik datorren indar proportzioa eta poderio sozialen banaketa ukitu nahi ez duen Gobernu liberal, demokratiko eskrupuloso bati, zein irtenbide gelditzen zaio, nazio hizkuntza galdua berbizteko? Bat ere ez, talde eta sail aberatsenak eta boteretsuenek saboteatu egiten dute eta haren politika.

Zer egin dezake? Dagoen apurra behintzat salbatzen saiatu.

Horretan aritu nahi du Gobernuak orain: alegia, oraino bizi-rik diraueneko konterrietan irlandera aseguratzen. Dirauentxo. Horretarako, lan eta bizibideak sortu beharra dago konterrietan, esan dugu eta eskualde txiroenak berak direla. Sartalde bazterrean lehenbailehen lantegiak sortuz eta emigrazioa lotuz bakarrik salba daiteke irlandera honez gero.

Asmoa ez da oraingoa. 1925ean sortu zen lehenengo Batzordea, *Gaeltacht-eskualdeen* azterketa bat egiteko. Baina 50 urteetan hasi zen *Gaeltarra-Eireann* efikazia pittin batez funtzionatzen eta ezer egiten; hau da, Gaeltacht-eskualdeen promoziorako erakundea. Erakunde honek Gaeltacht-eskualdeetan finkatu nahi duten industriei subentzio gizenak eskaintzen dizkie (% 60rainokoak). Lan-eskolei laguntzen die gehiena. Industriak eta teknikak badituzte behar bezalako adituak eta ikasiak, hortakoz. Eskualdeok hustutzeko bidean zeuden. Azken bizpahirulau urte honetan, inmigrazio lur bilakatu dira. Lehenago emigratuak, batez ere, bueltan datoz. Baina berriak ere. Irlandera eskolak bete-beterik daude.

Artesautza promoziotu da: artile janzki, tupina eta eltzegin-tza, urre eta zilar lanak. Baita industria ere, haundi ala ttipi: batelgintza, porlan, eta beste. Entrepresa modernuak erakarri dira Suezia, Alemania eta Italiatik. Labur: lana sortu da.

Azkeneko bolaran asko promoziotzen ari den industria bat, turismoa da. *Gaeltarra-Eireann* bizi-bizi ari da hotel katea bat eraikitzen. Organizazio diruetatik % 30 turismoaren bizkortzeko ematen da.

Horra, burruka urte gogorretako asmoetatik, berrogei urte geroago, gelditzen den guztia: gaeliko-indioen reserbatu bat nazio bazterrean. Nazio museo bizi eta bitxi bat.

Hori ez da politiko abertzaleek behinola agintzen eta nahi zutena. Egiten jakin ez dutenaren monumentua da.

Hori ez da irlandar herriak burruka guztiaren erdian nahi zuena. Ametsetan bederen, Irlanda gaelikoa espero zuen irlandar herriak. Ametsen azken bitsa ote da?

Hori ez da herri gaelikoak nahi zuena eta ez nahi duena. Gaeltacht eskualdeetan jendeak ondotxo daki, gaelikoa nazioaren hizkuntza dela. Eta ez dute naziotasunaren ezaugarritzat musorik eta ez parke zoologikorik eta ez indio reserbatuak izan nahi, uharte bazterrean. Kaminoan senalkariak ingelesez eta gaelikoz daude. Ingeleseko letreroak pintura beltzez borratu ditu jendeak: protestaz, Dublingo politikoen kontra. Hemen Eire da.

J. A.